

Szu Annamária

Fejlesztési osztályvezető Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

A múzeumok társadalmi és közösségi szemlélete

Bevezető

Mint a *MúzeumokMa 2020* kutatás fókuszterületeinek egyike,¹ a múzeumok aktuális társadalmi feladata témával részletesen foglalkoztunk a kvantitatív, azaz online kérdőívekben a társadalmi feladatok múzeumi megítélése mellett a helyi beágyazottság, az együttműködések, valamint az esélyegyenlőség témáit érintve. A mélyinterjúkban a szolgáltató múzeumi szemlélettel látott összefüggéseket vizsgáltuk, míg a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseken elsősorban a nagyobb múzeumok és különböző közösségek együttműködéseinek formáját tekintettük át.

Múzeumok és társadalmi feladataik

A társadalmi feladatok ellátása forró témának számít a hazai múzeumi világban, és az országos kutatás eredményei azt mutatják, hogy az intézmények pozitív változásokat indítottak el és jelentős eredményeket értek el az elmúlt években ezen a téren. A szolgáltató szemlélethez hasonlóan az igények kielégítése szerepel a társadalmi feladatok fókuszában is – ahogy a kutatás mélyinterjúból is kiderül.² Azonban míg a szolgáltató szemléletnél a konkrét, meglévő és leendő múzeumlátogatók igényeire történő reagálásról beszélhetünk, addig a társadalmi feladatok múzeumi módszerekkel és eszközökkel történő ellátásával gyakran egy jóval szélesebb „közönség” igényein van a hangsúly,³ akiből azonban könnyen válhat potenciális látogató. A mélyinterjúkban például az alábbiak hangzottak el ennek kapcsán:

„...egy Múzeumnak pontosan az a szolgáltatása, hogy társadalmi szerepet vállal. Semmi értelme semminek, ha nem fontos a társadalomnak ... múzeumi szempontból ez

¹ Kassai Hajnal: Kutatás a magyar múzeumok jelenlegi állapotáról és fejlődési lehetőségeiről. Budapest, 2020. <https://mokk.skanzen.hu/20201125elindult-a-muzeumok-ma-2020-kutatas-eredmenyeit-ismerteto-publikacio-sorozat> (letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

² Nagy Magdolna – Szu Annamária: Mit jelent a szolgáltatói szemlélet a múzeumokban? Szentendre, 2021. https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20210120/muzeumokma-2020_p05.pdf (letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

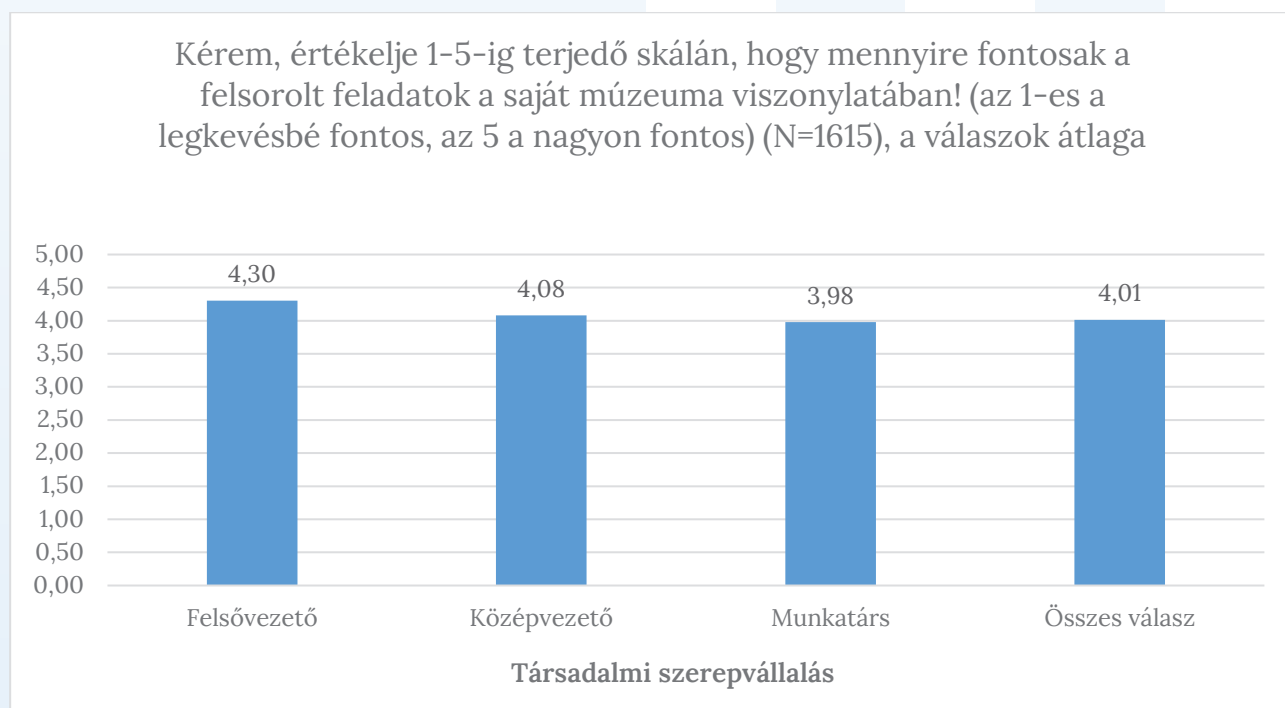
³ Nagy Magdolna: Szolgáltató múzeum és minőségmenedzsment. In: Szolgáltató múzeum. Múzeumi iránytű 19. Szentendre, 2019, 23-24. <https://mokk.skanzen.hu/admin/data/file/20190903/2019-07-muzeumi-iranytu-19.pdf> (letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

közpénz, amit használunk és úgy kell és igyekszünk is úgy forgatni, hogy örömet okozzon vagy tartalmas legyen.”

„... ez a küldetésünk, feladatunk, szakmailag felkészültek vagyunk. ... ha tudja, hogy mi je van egy múzeumnak, akkor tudja, hogy mire tud reagálni.”

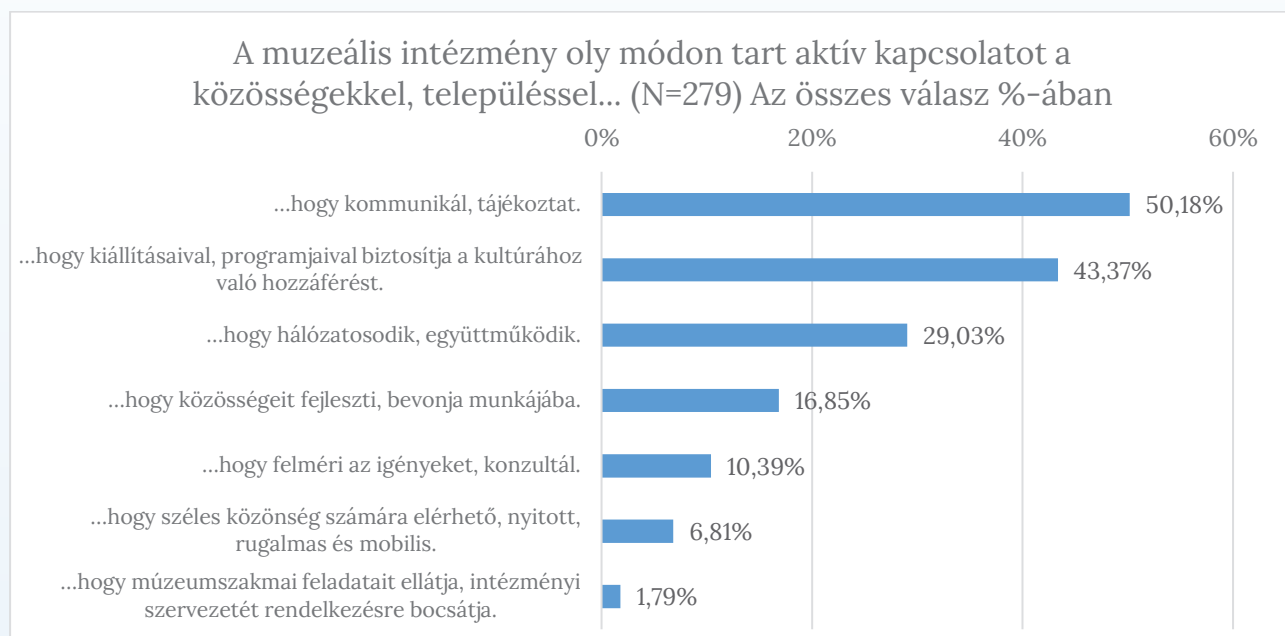
Időbe telik, amíg ez a munka beérik és a múzeumok társadalmi megítélése erősödik. Az online kérdőívekben a felső- és középvezetőknek tettük fel azt a kérdést, hogy 2013–2019 között vajon változott-e intézményük társadalmi megítélése? A legtöbb válaszadó (79%) pozitívnak látja ezt a folyamatot. Jóval kevesebben vannak (12%), akik változatlanak tartják, míg csökkenést néhány nagyobb intézmény (fő)igazgatója és a középvezetők egy része észlelt (9%). Hasonló pozitív irányt mutat a megyei hatókörű városi múzeumok igazgatói, és a kisebb intézmények vezetőinek válasza a kérdőívben arra a kérdésre, intézményük helyi beágyazottságában történt-e változás 2013–2019 között. A válaszadók közel kétharmada (63%) erősödésről számolt be, alig egyharmaduk (29%) nem észlelt változást, míg csupán elenyészően (8%) tapasztaltak gyengülést intézményük helyi beágyazottságában.

Ezzel összefüggésben érdekes vizsgálni azt is, hogy a társadalmi szerepvállalás milyen fontossággal bír a múzeumokban. (1. ábra) A felső- és középvezetők, valamint a múzeumi munkatársak értékelése pozitív szemléletet mutat, hiszen átlagosan 4 pontnál magasabbra értékelték. A többi válaszlehetőséghez viszonyítva ez a téma a felsővezetőknél a 11., a középvezetőknél, a munkatársaknál és az összesített átlagban is a 12. legmagasabb pontszámot kapta a 17 kategóriából.

1. ábra

A muzeális intézmények társadalmi feladatait a kulturális törvény is megfogalmazza.⁴ A múzeumi felső- és középvezetők online kérdőívre adott válaszai szerint főként alaptevékenységeikkel állnak a múzeumok a társadalom szolgálatában, kiemelkedik ezek közül az ismeretterjesztés és a kultúrákövetítés (a válaszok 29%-ában megtalálható), a helyi és nemzeti hagyományok és a kulturális értékek őrzése (20%), továbbá a nyitott, mindenki által elérhető múzeum szemlélete (16%). Hasonló tendenciát látunk a közösség számára biztosítandó nyilvánosság témájában is. A múzeumok vezetői szerint elsősorban a kiállítások, programok elérhetőségével (48%), a széles, több csatornán megvalósuló gyűjteményi disszeminációval (28%) és a kutatószolgálat (15,41%) teljesítik ezt a passzust. Aktív kapcsolatot pedig elsősorban oly módon tartanak a közösségekkel, hogy tájékoztatják őket (50%), biztosítják számukra a kultúrához való hozzáférést (43%), továbbá hálózatosodással és együttműködéssel (29%). (2. ábra)

2. ábra

A kulturális javakhoz biztosított széles körű és egyenlő hozzáférést főként úgy teszik lehetővé a válaszok szerint a múzeumok, hogy nyitott intézményként mindenki számára elérhetőek, együttműködők és egyenlő esélyeket biztosítanak (36%). Másrészt olyan módon is, hogy a gyűjteményeiken, kutatásaikon alapuló kiállításokat, rendezvényeket, múzeumpedagógiai programokat kínálnak széles közönség számára (25%), továbbá úgy, hogy hozzáférhetőek minden módon (24%). A négy passzus válasza

⁴ „A muzeális intézmény a) a társadalom szolgálatában áll, b) a közösség számára nyilvános, c) a közösségekkel, településsel aktív kapcsolatot tart, d) alaptevékenysége körében nem gazdasági hasznosítás céljából jön létre, e) a kulturális javakhoz széles körű és egyenlő hozzáférést biztosít.”

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről 37/A. § (2) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30818.416645 (letöltés ideje: 2021. 02. 22.)

összefüggnek, átfedésben vannak egymással, azonban alátámasztják, hogy a múzeumi alaptevékenységek társadalmi iránya nem csupán nyilvánvaló, de pontos feladatokban és tevékenységekben definiált stratégiai cél is a legtöbb intézményvezető számára.

Múzeumok és közösségeik

Mind a fenti passzusokban, mind pedig a válaszokban is megjelent a közösség fogalma, a velük való együttműködésről a *MúzeumokMa 2020* kutatás mindegyik kutatási ütemében értékes válaszokat nyerünk. Alapvetésnek egy idézet a fókuszcsoportos beszélgetésekből: „...a múzeumoknak a jövője múlik azon, hogy mennyire tudnak az adott közösségekhez kapcsolódni.”

Az online kérdőívben megkérdeztük a múzeumi felső- és középvezetőket, hogy nevezék meg az öt legfontosabb együttműködő partnerüket. A 272 válaszadó különböző köz- és felsőoktatási, valamint nevelési intézményeket említett a leggyakrabban (599 alkalommal), nagy számú (380) hazai és külföldi kulturális intézményt is megnevezett és sok esetben (206) formális és nem formális közösségeket is felsoroltak. A formális közösség megnevezés a bejegyzett civil szervezeteket takarja, mint a múzeumbaráti körök vagy a szakmai szervezetek. Nem formális közösségekbe sorolhatók a be nem jegyzett csoportban lévő múzeumi önkéntesek, a gyűjtők vagy gyűjtőkörök, illetve a nem civil szervezetként ténykedő hagyományőrök. A fókuszcsoportos interjúkban az országos múzeumok főigazgatói, a megyei hatókörű városi múzeumok igazgatói és az ún. múzeumi hangadók széles körű közösségi együttműködésekről számoltak be, említést téve mind formális közösségekről, mind pedig nem formális közösségekről, mint a fémkeresősök, a magángyűjtők, a hagyományőrök vagy épp az önkéntesek.

„...nekünk alapvető, hogy a civil szervezetek itt legyenek, velünk legyenek, segítsük egymás munkáját.”

„...mi egy olyan szolgáló intézményt képzelünk el, amely a helyi közösségeket akarja elsősorban kiszolgálni, de természetesen ki kell tekinteni az országos szintre is.”

Mivel az múzeumi önkéntesek nem formális közösségei gyakran előfordulnak a szöveges válaszokban, ezért érdemes röviden áttekinteni, hogy az online kérdőív felsővezetők által kitöltött válaszai alapján milyen számú önkéntessel működtek együtt a múzeumok 2019-ben. A 3. ábra táblázatban az önkéntesek átlagos létszáma szakmai besorolásra bontva, a klasszifikációk összes válaszában a százalékos arányában szerepel. Az egyes szakmai besorolás kategóriák legmagasabb értéke aláhúzással szerepel. A nagyobb múzeumokban jellemzően több önkéntest foglalkoztatnak, míg a kisebb intézmények esetében kiugró érték, hogy több mint felüknél egyáltalán nincs önkéntes.

<i>Önkéntesek átlagos létszáma 2019-ben</i>						
<i>% múzeumi klasszifikáció összes válaszához viszonyítva</i>	1-5 fő	6-10 fő	11-50 fő	51-100 fő	100 fő felett	Nincs önkéntes
Országos múzeum	20,00 %	0,00 %	<u>50,00 %</u>	10,00 %	10,00 %	10,00 %
Országos szakmúzeum	<u>55,56 %</u>	0,00 %	22,22 %	0,00 %	11,11 %	11,11 %
Megyei hatókörű városi múzeum	<u>47,37 %</u>	10,53 %	21,05 %	15,79 %	0,00 %	5,26 %
Területi múzeum	<u>37,14 %</u>	11,43 %	14,29 %	5,71 %	0,00 %	31,43 %
Tematikus múzeum	37,50 %	12,50 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	<u>50,00 %</u>
Közérdekű muzeális gyűjtemény	30,43 %	8,70 %	8,70 %	0,00 %	0,00 %	<u>52,17 %</u>
Közérdekű muzeális kiállítóhely	28,57 %	14,29 %	4,76 %	0,00 %	0,00 %	<u>52,38 %</u>
Összes	<u>36,00 %</u>	9,60 %	15,20 %	4,80 %	1,60 %	32,80 %

3. ábra

A nagyobb múzeumok stratégiai szemlélettel működnek együtt a közösségekkel. És bár a beszélgetésekben nem hangzott el, hogy az érintett múzeumok alapdokumentumaiban rögzített-e a közösségi szemlélet, azon intézményeknél ez biztosan így van, amelyek 2019-ben vagy 2020-ban elnyerték a Közösségi Múzeum elismerést – hiszen ennek épp ez az egyik feltétele. Ez a fókuszcsoportos beszélgetésben résztvevők intézményeiből két országos múzeumra és négy megyei hatókörű városi múzeumra vonatkozik. A beszélgetés során az viszont kiderült, hogy a múzeumok – bár nyitottak a közösségekkel való együttműködésre – a kezdeményezés sokszor inkább esetleges és nem mindig a múzeumtól induló.

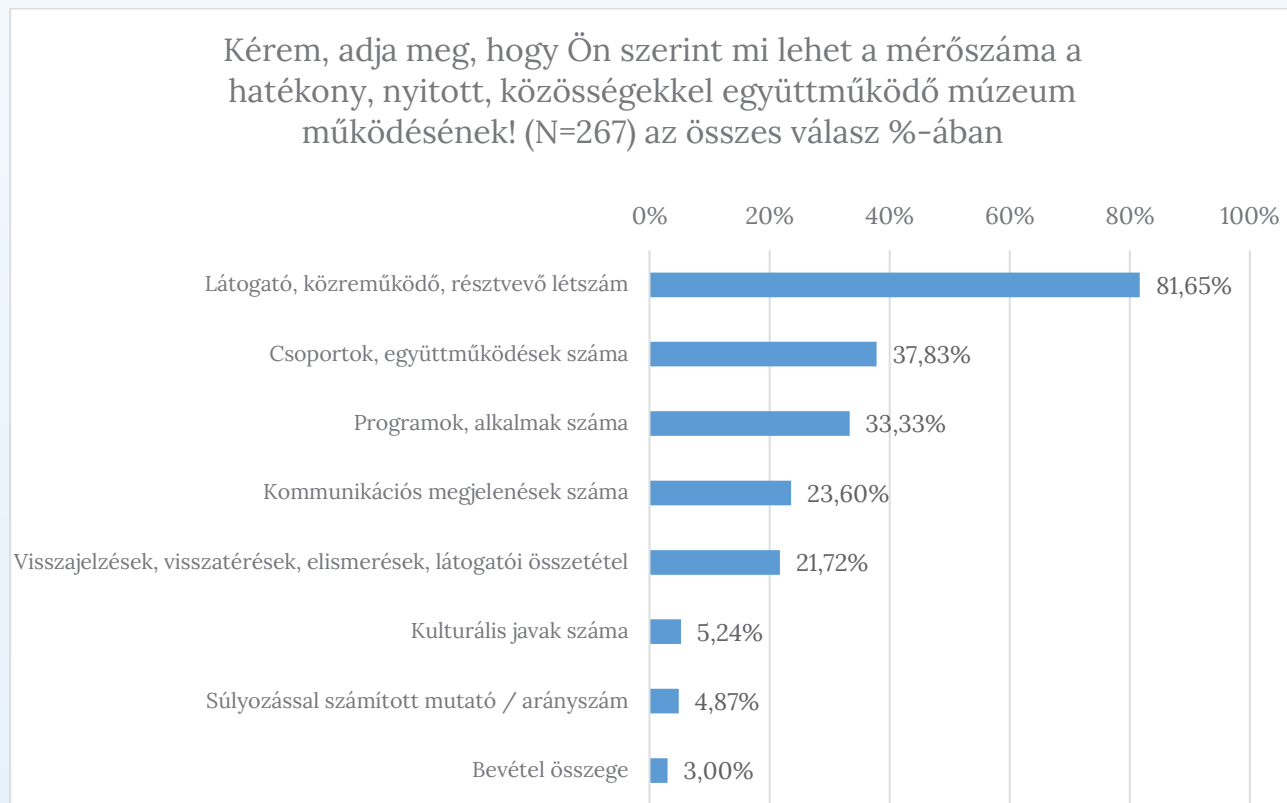
A múzeumok és közösségek együttműködéseinek számos formáját ismerhettük meg a fókuszcsoportos beszélgetések során. Magángyűjtőktől kapott kiállításokról, közösségi együttműködésben megalapított képzőművészeti emlékházról, közösségi önkéntes munkával létrejött múzeumi felújításról és rendezésről kaptunk jogyakorlatot. A múzeum, mint közösségi helyszín is fontos eleme mindennek, találkozási lehetőséget biztosítva a fiataloknak, gyűlési és egyéb rendezvényhelyszínt a tematikus közösségeknek – kedvelt emblematikus pontként állva településén.

A stratégiai szemlélet mellett a közösségekkel való együttműködés erősítésének másik alapfeltétele a feladatot ellátó munkatársak személye és hozzáállása. Az országos múzeumokban jellemző önkéntes koordinátor foglalkoztatása. Az egyik megyei hatókörű városi múzeumban pedig a különféle közösségekkel (pl. helytörténeti, képzőművészeti gyűjtők, fémkeresősök) az adott témára specializálódott munkatársak foglalkoznak. A munkatársak megfelelő hozzáállása pedig a siker záloga „...nagyon függ a múzeumban dolgozók habitusától ... nem is biztos, hogy [intézményi] méret függő...”.

Azonban hasonlóképp fontos a vezetői, középvezetői hozzáállás is a témához: „*el is várom minden kollégától, aki valamilyen típusú intézményi egységet vezet, hogy legyen egy olyan közösség körülötte, akire mindenféleképp támaszkodhat.*” A fenntartói elképzelés egyedi jellege szintén befolyásoló tényezőnek számít. Míg az egyik megyei jogú városban a lokális társadalmi folyamatok segítőjét látják a múzeumban, addig egy másikban a közösségekkel való együttműködés inkább a múzeumi munkaerő csökkentésével járhat, ami így egyértelműen elrettentí az intézményt a társadalmiasított működéstől.

Múzeumok és közösségi mérőszámok

Az online kérdőívben megkértük a múzeumok felső- és középvezetőit, hogy nevezzék meg a hatékony, nyitott, közösségekkel együttműködő múzeum működésének mérőszámát. A 267 válaszból nyolc különböző kategóriát lehetett mennyiségi egység alapján elkülöníteni. (4. ábra) A legtöbben (82%) a különböző (látogatói, közreműködői vagy munkatársi) létszámokat említették meg, sokan (38%) a csoportok és együttműködések számát. Harmadik leggyakoribb említést a programok, alkalmak száma kapta. Érdekes módon a válaszadók 22%-a szerint a visszajelzések, visszatérések, elismerések száma és a látogatói összetétel lehet fontos mutatószám.

4. ábra

Összegzés

A kutatásból egyértelműen kiderült, hogy a kisebb településeken található, rendszerint kisebb méretű muzeális intézményekben alapvető fontosságú, sőt létkérdés a közösségekkel való együttműködés, azonban a nagyobb múzeumok hasonlóképp jelentős feladatként kezelik a témát. A közösségekkel pedig akkor tud sikeresen együttműködni a múzeum, ha igazodik a helyi társadalmi adottságokhoz: *„...szembe kellett néznünk azzal, hogy ez egy munkásváros volt, tehát ehhez kell igazítanunk azt is [ti. a múzeum közösségi tevékenységét] és felvállalni mindezeknek a sajátosságait.”*